

Arhivske obravnave občin

BRANKO ŠUŠTAR

Začetki arhivske dejavnosti so povezani tudi z razvojem uprave; prav v Ljubljani je občinska uprava z namestitvijo Antona Aškerca za mestnega arhivarja ljubljanskega leta 1898 tudi utemeljila Mestni arhiv, ki se je 1973 oblikoval v Zgodovinski arhiv Ljubljana z območjem delovanja v osrednji Sloveniji to je na ozemlju nekdanje Kranjske. Prav številčnost in obsežnost upravnih fondov v arhivih prispevata k nenehni spodbudi za proučevanje razvoja uprave, v regionalnih arhivih predvsem razvoja občinske uprave, njenih pristojnosti in značilnosti poslovanja s spisi ter vir arhivskih obravnava ob urejevalnih delih in izdelavi pripomočkov za uporabo. Ugotovitev, da v Sloveniji (leta 1995) zaradi polstoletne prekinitve lokalne samouprave v obdobju socializma ni skoraj nikakršnega zgodovinskega spomina na nekdanje občine iz avstrijskega in starojugoslovanskega obdobja,¹ vsaj na našem področju ne drži. Arhivsko poznavanje uprave, pa tudi sodstva (npr. spet sodobnega notariata)² bi lahko bilo še bolj tudi praktično uporabno ob spremembah, ki jih doživljamo od 90. let minulega stoletja. Ta pregled skuša na kratko omeniti nekatere poudarke razvoja občinske uprave od srede 19. do konca 20. stoletja ter opozoriti na številčnost in pestrost arhivistične obravnave teh vprašanj.

Pregled razvoja uprave predstavljajo dela nastala predvsem v povezavi z arhivi; posebej tako ali drugače z Zgodovinskim arhivom Ljubljana: poleg dela dr. Sergija Vilfana Pravna zgodovina Slovencev (1961) in prispevkov dr. Jožeta Žontarja o upravi in sodstvu, ki obravnavajo tudi občine, lahko tematiki občinske uprave sledimo v več študijah. Za obdobje prve jugoslovanske države so dostopni pregledni članki v zbornikih ob desetletnici³ in dvajsetletnici prve jugoslovanske države⁴ ter v leksikonih⁵ in v Enciklopediji Slovenije.⁶ Uporabni pripomočki za seznanjanje z

razvojem uprave, še bolj pa z vsebino posameznega upravnega fonda pa so arhivski vodniki,⁷ nekateri tudi z obsežnejšimi uvodnimi pojasnili in historiatami posameznih (vrst) fondov.⁸ Uporaben pregled uprave prinaša tudi zgodovinsko-bibliografski vodnik Priročniki in karte o organizacijskih strukturah do 1918 (urednik dr. Jože Žontar),⁹ ki je rezultat dela slovenskih in sosednjih avstrijskih in italijanskih arhivov, pa tudi poglavje v delu dr. Janeza Šmidovnika Lokalna samouprava.¹⁰

Gradivu in organizaciji uprave, tudi občinske, so večkrat posvetili pozornost slovenski arhivisti na svojih strokovnih srečanjih, tako že spomladi 1955 na tečaju o ustavni in upravni zgodovini slovenskega ozemlja¹¹ in večkrat tudi pozneje.¹²

1994, str. 47-52. Peter Štih, Sergij Vilfan, Upravno-teritorialna razdelitev, v: Enciklopedija Slovenije 14, Ljubljana 2000, str. 71-75.

- 7 Marjan Drnovšek, Vodnik po arhivu, Arhivi III/1980, str. 27-29; Jože Žontar, Vodnik po fondih in zbirkah arhiva – o objavah vodnikov slovenskih arhivov, v: Arhivi XII/1989, str. 49-51; Vodnik po fondih in zbirkah, Pokrajinski arhiv Maribor, Maribor 1990; Vodnik po fondih in zbirkah Zgodovinskega arhiva v Celju, Celje 1997; Vodnik po fondih in zbirkah Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici, Nova Gorica 1997.
- 8 Tako starejši publikaciji 60 let Mestnega arhiva ljubljanskega, Ljubljana 1959 in Splošni pregled fondov državnega arhiva LRS, Ljubljana 1960 kot novejši Vodnik Zgodovinskega arhiva Ljubljana, 1992: tam npr. J. Žontar, Splošni pregled ustvarjalcev arhivskega gradiva, Uprava, samoupravne interesne skupnosti, str. 11-29. Prim. še Vodnik po fondih in zbirkah Arhiva Republike Slovenije, Ljubljana 1999.
- 9 Jože Žontar, (ured.): Priročniki in karte o organizacijski strukturi v deželah Koroški, Kranjski, Primorju in Štajerski do leta 1918. Zgodovinsko-bibliografski vodnik, Graz-Klagenfurt-Ljubljana-Trieste, 1988, 375 str. (ocena: J. Kopač, v: Arhivi XII/1989, str. 92-94).
- 10 Janez Šmidovnik, Lokalna samouprava (poglavje: Nastanek in razvoj lokalne samouprave na območju Slovenije), Ljubljana 1995, str. 145-155. Za občino v času po 2. svetovni vojni prim. Janez Šmidovnik, Konceptija jugoslovanske občine, Ljubljana 1970.
- 11 Marija Oblak Čarni, Štirideset let Arhivskega društva Slovenije v: Arhivsko društvo Slovenije – 40 let, Ljubljana 1995, str. 25 in 75; poročilo o tečaju S. Vilfan v: Arhivist VI/1, 1956, str. 108-110. Čeprav načrti za izdajo učbenika ali priročnika na temelju predavanj niso uspeli, pa so tipkopise "dolga leta s pridom uporabljali mladi arhivisti v pripravah za strokovni izpit", M. Oblak Čarni, n. d. str. 25.
- 12 Npr. na VIII. zborovanju v Kočevju 1977; na okrogli mizi o arhivskem gradivu pred prevzemom v arhiv v Mariboru 1978, prim. Arhivi III/1979, str. 82; na IX. zborovanju v Radencih 1979, prim. Arhivi III/1979, str. 87-88; na XIII. zborovanju v Portorožu 1987, prim. Arhivi X/1987, str. 97; na arhivskem

1 Janez Šmidovnik, Lokalna samouprava, Ljubljana 1995, str. 10.

2 Žarko Bizjak, Notariat od srede 19. stoletja do konca druge svetovne vojne s posebnim poudarkom na zakonodaji, v: Zbornik ob devetdesetletnici arhiva, Ljubljana: Zgodovinski arhiv 1988, str. 113-119.

3 Lovro Bogataj, Uprava v Sloveniji od prevrata 1918 do izvršilne vidovdanske ustave, v: Slovenci v desetletju 1918-1928, str. 373-388.

4 Dragotin Trstenjak, Uprava v Sloveniji, v: Spominski zbornik Slovenije, Ljubljana 1939, str. 109-129; občine posebej str. 122-124.

5 Lovro Bogataj, Uprava Dravske banovine, v: Krajevni leksikon Dravske banovine, Ljubljana 1937, str. 1-8, o občinah posebej 3-5. Prim. tudi Krajevni leksikon Slovenije I-IV.

6 Sergij Vilfan, Občina, v: Enciklopedija Slovenije 8, Ljubljana

Poleg širših preglednih člankov¹³ podrobneje obravnavajo občinsko tematiko posamezni avtorji v reviji Arhivi (npr. Ljudmila Bezljaj Krevcl, Saša Serše, Nevenka Troha, Tatjana Šenk, Janez Kopač),¹⁴ s prispevki, ki pričajo o interesu slovenske arhivistike do teh vprašanj. Narejenih je tudi več regionalnih pregledov uprave (npr. na Štajerskem, Gorenjska);¹⁵ tak pregled upravne, posebej občinske organizacije na Goriškem 1814-1961 pa omogočajo tudi raziskave Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici.¹⁶

Razvoj občine do 1849-51. Oblika krajevne avtonomije "komun" (iz lat. communis / skupen) izhaja iz srednjeveške mestne, pa tudi podeželske skupnosti, in tudi nemški izraz za občino *Ge-meinde* prihaja od izraza skupen.¹⁷ V času absolutistične države se je ob štetjih prebivalstva oblikoval kot del starih predjožefinskih fara (župnij) *števni oddelek*, ki je navadno obsegal eno vas ali skupino zaselkov s 40-50 hišami. S katastrom so ti števni oddelki postali (posamič ali več skupaj) davčne občine, katastrske občine; včasih imenovane tudi podobčine. Katastrske občine so do danes obdržale svoj pomen kot deli upravnih enot – upravnih občin. Francoska uprava Ilirskih provinc je uvedla občinsko upravo s povezovanjem katastrskih občin v komune (mairie), ki jih je vodil župan (*mair*, v manjših *sindik*) s pristavi in svetniki. Poznejša avstrijska uprava je obdržala komune kot glavne občine (z

župani / *Oberrichter*), na čelu podobčin (katastrskih občin) pa so bili rihterji. Zmanjšala se je tudi mestna avtonomija.¹⁸

Občina kot upravna enota ima svoje korenine v *soseska*, nastalih iz zveze med slovensko župo in kolonizacijskim gospostvom, ter je praviloma obsegala več katastrskih občin (in s tem več sosesk). Pregled raziskav preteklosti krajevne samouprave je analitično predstavil S. Vilfan.¹⁹ Za občinskega predstojnika je obveljal izraz župan, za upravno enoto pa se je pod vplivom Mateja Cigaleta namesto soseske ali srenje (ali izrazov komun, gmajna, celo županija) uveljavil termin "*občina*". Notranji minister v obdobju uvajanja občin grof Stadion, se je kot namestnik v Trstu seznanil z že uveljavljenimi občinami v Istri, to pa je vplivalo na uvedbo občinske uprave v Avstriji, ki se je uveljavljala pod geslom "*Svobodna občina je temelj svobodne države.*" Provizorični zakon o občinah je izšel 17. 3. 1849 in uveljavil načelo voljenih občinskih organov. Volitve so izvedli na Kranjskem od kresa (Leše v okraju Radovljica) do jeseni 1850: uvajanje nove občinske uprave pa je poleg negodovanja državnih uradnikov spremljala tudi upornost kmetov, čemur je botrovalo nezaupanje do oblasti in odpor proti odškodnini za zemljiško odvezo. Z odpravo marčne ustave konec leta 1851 si je vlada pridržala potrjevanje županov, po prvi mandatni dobi pa so jim mandat podaljšali.²⁰

Občine od 1859-1866 naprej. S cesarskim patentom je leta 1859 izšel nov občinski zakon, ki je upošteval razlike po posameznih kronovinah – te naj bi določili redi za mestne in podeželske občine. Spremembe, ki jih je prinesel vojaški poraz 1859 in so pomenile konec obnovljenemu absolutizmu, so spet prinesle veljavo številnim določilom občinskega zakona iz leta 1849 (volitve, javnost sej).²¹ Po padcu absolutizma je 5. 3. 1862 izšel okvirni zakon, "*s katerim se začrtujejo načelna določila za ureditev občin*", zatem pa so izhajali občinski redi in občinski volilni redi za posamezne dežele, ki so se z dopolnitvami obdržali do konca monarhije: 1864 Istra, leto zatem Koroška, Goriško-Gradiščanska in Štajerska, zatem pa 1866 Kranjska.²² Kranjski deželni zbor je sicer že leta 1863 začel razpravo o osnutku deželnega zakona o občinah in sklenil, da veleposesti ne izločijo iz občinske zveze, pa tudi da občin višjega reda ne ustanove ter da

dnevu Slovenija, Furlanija–Juljska Krajina v Ljubljani 1988: prim. Arhivi XII/1989, str. 54 in XIII/1990, str. 153; na XV. zborovanju v Novi Gorici 1993: prim. Arhivi XVI/1993, str. 136-137. Prispevki s teh srečanj so večinoma objavljeni v reviji Arhivi.

¹³ Npr. J. Žontar, Nekatera vprašanja organizacije državne uprave na Slovenskem od srede 18. stoletja do najnovejšega časa, v: Arhivi II/1979.

¹⁴ Ljudmila Bezljaj Krevcl, Upravna ureditev Primorske s posebnim ozirom na občine 1814-1940, v: Arhivi II/1979, str. 37-41; Saša Serše, Upravna ureditev na Kranjskem po letu 1848, v: Arhivi XXII/1999, str. 50-59; Tatjana Šenk, Upravni organi na lokalnem nivoju 1945-1995, v: Arhivi XX/1997, str. 121-127; Nevenka Troha, Uprava v Slovenskem primorju 1918-1954 (pregled), v: Arhivi XX/1997, str. 88-102; Janez Kopač, Državna ureditev in upravno-teritorialni razvoj v Sloveniji (1945-1963), v: Arhivi XXIII/2000, št. 2, str. 83-106 in Državna ureditev in upravno-teritorialni razvoj v Sloveniji (1963-1994), v: Arhivi XXIV/2001, št. 1, str. 1-20.

¹⁵ Milko Mikola, Razvoj uprave na Konjiškem od 18. stoletja do danes, Konjice z okolico, Zbornik, Slovenske Konjice 1996, str. 5-39; Jože Žontar, Občine na kranjskem območju do leta 1941, v: Kranjski zbornik 1990, str. 204-215; Janez Kopač, Uprava in samouprava, Gorenjska 1900-2000, Kranj 1999, str. 180-185.

¹⁶ S. Murovec, Nekaj pravno-političnih sprememb, Nova Gorica 1971; M. Nusdorfer – Vuksanović, J. Rosa, L. Vidrih – Lavrenčič: Občinska središča v obdobju 1814-1961 na območju sedanjih občin Ajdovščina, Nova Gorica in Tolmin, Nova Gorica 1991; Milko Mikola, Razvoj uprave na Konjiškem od 18. stoletja do danes, Zbornik 1996, str. 7-14.

¹⁷ S. Vilfan, Uvod v pravno zgodovino, Ljubljana 1991, str. 119.

¹⁸ S. Vilfan, Uvod, str. 106-107.

¹⁹ S. Vilfan, Zgodovinska pravotvornost in Slovenci, Ljubljana 1996. Soseske (vaške skupnosti), str. 185-233.

²⁰ S. Vilfan, Pravna zgodovina Slovencev od naselitve do zloma stare Jugoslavije, Ljubljana 1961, str. 448-453; Janko Polec, Uvedba občin na Kranjskem 1849/50, v: Zgodovinski časopis 6/7, 1952/53, str. 686-732.

²¹ J. Žontar, Občinski red za Kranjsko leta 1866, v: Zbornik ob devetdesetletnici arhiva, Ljubljana: Zgodovinski arhiv Ljubljana, 1988, 88-103.

²² S. Vilfan, Pravna zgodovina, str. 448-453.

Občinski odbor trga Ribnica, Ilustrirani Slovenec, 19. 12. 1926.

imajo v občinskem odboru člani občine, ki so plačevali od svojih nepremičnin v občini najmanj 100 goldinarjev (gld), ali od obrti ali prihodka v občini najmanj 200 gld direktnih davkov tako imenovani *virilni glas*: postali so člani odbora brez volitev. V občinski red in občinski volilni red za Kranjsko, ki sta večinoma prevzela določbe zakona iz leta 1849, pa je deželni zbor marca 1863 vnesel tudi obvezo na novo izvoljenih članov občinskega sveta, da se bo vsak "trdno držal državne in deželne ustave." Zaradi tega vladar občinske zakonodaje ni potrdil in tudi naslednjega leta ne, dokler niso spornega dela besedila črtali in zatem leta 1866 prejeli vladarjev podpis.²³

Ta zakonodaja pozna vodstvo občine – občinski zastop (*Gemeindevertretung*), sestavljen iz občinskega odbora (*Gemeindeausschuss*), ki na Kranjskem šteje od 8 do 30 članov glede na število volivcev v občini in občinskega predstojništva (*Gemeindevorstand*). Tega sestavljajo župan (*Gemeindevorsteher*) in manjše število svetnikov (od dveh do tretjine odbora), kar iz svoje srede postavlja občinski odbor. Občinski odbor je sklepajoči organ, ki nadzoruje delo predstojništva, kot upravljajočega in izvršujočega organa občine. Občinska uprava je samoupravni organ, ki pa opravlja tudi določene državne izvršilne naloge v okviru prenesenega delovnega področja (delokroga) občine. V lastni delokrog občinske samouprave sodijo upravljanje občinskega premoženja, skrb za varnost oseb in lastnine, skrb za občinske ceste in pota, živilski nadzor, zdravstvena policija in več drobnih zadev. Pri izvrševanju lastnega delokroga je občina podrejena nadzoru deželnega zbora ali odbora, pri izvrševanju prenesenega delokroga pa deželni vladi, ki ima pravico razpustiti občinski odbor. Finančni temelj delovanju občine so bili dohodki od njenega premoženja in doklade na neposredne

davke in trošarine. Člani občine so bili občani z domovinstvom in soobčani (*Gemeindegenossen*) brez tega, a z obdavčenim zemljiščem, obrtjo ali bivališčem in obdavčenimi dohodki.

Pomembnejša mesta so imela svoje statute: k statutarnim občinam (mestom) je od leta 1850 poleg Celovca in Gorice sodila tudi Ljubljana, ki je bila s tem izločena iz splošne deželne zakonodaje o občinah, v prenesenem delokrogu pa podrejena deželni vladi. Poleg omenjenih so k statutarnim mestom sodili še Maribor, Celje in Ptuj, Trst pa je imel poseben položaj. Po ljubljanskem mestnem redu (1887) je bil nosilec mestne samouprave 30 članski mestni svet, voljen za tri leta, njegov organ pa župan z magistratom (to je pet članov sveta za dobo enega leta in eden ali več višjih občinskih uradnikov). Magistrat v ožjem pomenu besede je organ za sklepanje o tekočih zadevah in za vodenje izvršilnih funkcij, v širšem pomenu pa ves mestni upravni aparat. Preneseni delokrog je bistveno širši kot pri navadnih občinah, saj obsega tudi zadeve, ki jih sicer opravlja okrajno glavarstvo. Mesta so poleg občanstva in soobčanstva poznala tudi star pojem meščanstva, povezan s posebno podelitvijo in plačilom takse in s pravico do uporabe meščanskih ustanov in zavodov, kolikor so bili po starem namenjeni izključno meščanom.²⁴ Preureditev občin je bila aktualen proces tudi med letoma 1868 in 1888, ko si je deželni zbor na Kranjskem prizadeval, da bi leta 1871 združili 347 obstoječih občin v 113 glavnih občin in sprejel tudi nov občinski zakon. V bistvu je ostala zakonodaja iz leta 1866 veljavna do tridesetih let 20. stoletja.²⁵

Občinski volilni redi izdani in dopolnjevani po letu 1863, so uveljavljali neenakost po davč-

²³ J. Žontar, *Občinski red*, 88-103.

²⁴ S. Vilfan, *Pravna zgodovina*, str. 448-453.

²⁵ Jože Žontar, *Načrt preuredbe občin na Kranjskem 1868 do 1888*, v: Grafenauerjev zbornik, Ljubljana 1996, str. 553-571.

nem cenzusu. Tretjine mandatov so izvolili volilni upravičenci po padajočih zneskih davčnih obveznosti: prvo volilno telo je bilo najmanjše, tretje pa najštevilčnejše. Po volilnem redu 1887 so v Ljubljani tri volilna telesa izvolila po deset mandatov: prvo volilno telo so sestavljali častni meščani in volilci z nad 100 gld davka, drugo s 25-100 gld davka in volilci po poklicnem cenzusu, tretje pa davčni obvezanci s 5-25 gld, od neobdavčenih pa le tisti z meščanskimi, ne le občinskimi, pravicami. Neposredne volitve so do leta 1907 veljale le pri občinskih volitvah, sicer pa so bile posredne.²⁶

Občine v prvi jugoslovanski državi. V prvi jugoslovanski državi je posredni nadzor nad občinami prešel na narodno (deželno) vlado, pri volitvah pa so odpravili sistem davčnega cenzusa z volilnimi razredi (naredba deželne vlade 15. maja 1920, 12. 2. 1921, zakon o volitvah v občinska zastopstva v Sloveniji 18. 2. 1922). Po ustanovitvi oblasti leta 1924 so občine nadzorovali ti organi. Leta 1929 je šestojanuarski režim razrešil občinske uprave, nove župane pa so imenovali veliki župani oblasti. Zakon o občinah je 14. 3. 1933 spet uvedel voljene občinske odbore, nadzor nad njimi pa so opravljali sreski načelniki (predstojniki okrajev). Občinski odbor, ki je bil sklepajoči in nadzorni organ, so volili z občim, enakim in javnim glasovanjem na temelju kandidatnih list. Lista, ki je dobila največ glasov, je imela dve tretjini občinskih svetnikov in predsednika občine. V samoupravno delovno področje (delokrog) občine so sodili uprava njenega premoženja, skrb za občinske ceste, podpiranje ubožnih, zdravstveno stanje, ljudska prosveta in pospeševanje gospodarstva, pa tudi krajevna policija (to je javna varnost, nadzor nad tujci, gostinskimi obrati, varnostjo prometa in gradenj). Občina je opravljala tudi kazensko oblast v prekrških glede občinskih odredb. Občinske proračune je potrjeval ban (do doklade 200%), sicer pa finančni minister, ki je bil pristojen tudi za proračune mest. Zakon je kot novost prinesel tudi določilo, da mora šteti občina vsaj 3000 prebivalcev, to pa je povzročilo združevanje občin, *"pri čemer je prišlo do mnogih trdot, ki so občinsko upravo še bolj oddaljile ljudstvu"* (S. Vilfan). Število občin je padlo od približno 1000 na 400. Zakon o mestnih občinah je 22. julija 1934 priznal nekdanjim statutarnim občinam Celje, Ljubljana, Maribor in Ptuj poseben položaj, in tudi poslej so opravljale naloge okrajnega glavarstva (sreskega načelstva). Mestne občine so imele dva organa: predsednika in mestni svet z dvema tretjinama voljenih članov, tretjino pa je postavljala ban.²⁷

Primorska. Občinska uprava v (k Italiji pripadajoči) Julijski krajini je že pod okupacijsko oblastjo Italijanov doživljala spremembe: odstavitev občinskih svetov in županov v slovenskih občinah ter postavitve gerentov in komisarjev. Po občinskih volitvah v začetku leta 1922, ki so potekale pod političnim terorjem, je sledil čas postopnega odstavljanja slovenskih funkcionarjev in postavljanja italijanskih komisarjev. Ob tem je slovensko uradovanje zamenjalo italijansko. Od leta 1926 pa je tudi zakon uveljavil edino od vlade in kralja imenovane podestate s postavljenimi (nevoljenimi) posvetovalnimi občinskimi sveti. Hkrati je z namenom poitalijančevanja potekala komasacija občin.²⁸ Na več posebnosti uprave na Primorskem opozarjata prispevka o občinski upravi med 1814 in 1940 v drugem letniku²⁹ in o upravi med 1918 in 1954 v dvajsetem letniku Arhivov.³⁰

Ljubljanska pokrajina je obsegala 95 občin od 394 nekdanje Dravske banovine. Čeprav Italija ni poznala okrajev kot upravnih enot med občino in pokrajino, je ohranila dotedanjo upravno strukturo z Ljubljano in petimi okraji. Okrajem so načelovali italijanski civilni komisarji, le vodja ljubljanske mestne uprave je bil Slovenec. Pod Italijo so se ohranile tudi dotedanje občine, a visoki komisar je razpustil dotedanje izvoljene občinske odbore; občine so vodili ali dotedanji župani ali na novo imenovani občinski komisarji. Z odredbo januarja 1942 je visoki komisar določil, da sam imenuje župane. Tudi tu se je poslovanje občinske uprave povečalo, a manj kot na nemškem zasedbenem območju. Pomladi in poleti 1942 je partizansko osvobojeno ozemlje na Dolenjskem in Notranjskem tako občinsko upravo odpravilo v dveh tretjinah pokrajine.³¹

Nemška civilna uprava 1941-45. Temu, da so se občine tudi na območju nemške okupacije po letu 1941 obdržale kot upravne enote, so botrovali praktični razlogi in primerljivost nekdanjih jugoslovanskih občin z nemško upravo. Odpravili so le dotedanje izvoljene občinske odbore, na Štajerskem takoj, na Gorenjskem pa šele konec junija 1941. Politični komisarji so po pooblastilu šefov civilne uprave imenovali župane: domače Nemce in njim zanesljive Slovence, pri čemer je bilo na Gorenjskem za župane več Slovencev kot na Štajerskem. Kljub manjšemu obsegu občin pri nas kot v avstrijskih deželah večjih preureditev 189 občin na spodnjem Štajerskem ni bilo, nekaj več je bilo tega na Gorenjskem in v Mežiški

desetletju 1918-1928, 339-357.

28 S. Vilfan, Pravna zgodovina, str. 475; Vilfan, Uvod, str. 136.

29 Ljudmila Bezljaj Kregel, Upravna ureditev Primorske s posebnim ozirom na občine 1814-1940, v: Arhivi II/1979, str. 37-41.

30 Nevenka Troha, Uprava v Slovenskem primorju 1918-1954, v: Arhivi XX/1997, str. 88-102.

31 Tone Ferenc, Okupacijska civilna uprava na Slovenskem in njeno gradivo, v: Prispevki za zgodovino delavskega gibanja, XX, 1980, str. 46.

²⁶ S. Vilfan, Pravna zgodovina, str. 455-457.

²⁷ S. Vilfan, Pravna zgodovina, str. 473-474; Vilfan, Uvod 131-132; Dragotin Trstenjak, Uprava v Sloveniji, v: Spominski zbornik Slovenije, Ljubljana 1939, str. 121-124. Glej tudi: Marko Natlačen, Oblastne samouprave v Sloveniji, v: Slovenci v

dolini (od 81 na 70 občin), posebej pa konec leta 1943 ob Savi in Sotli, ko so namesto dotedanjih 19 občin oblikovali sedem glavnih občin s skupno 32 občinami. Edini nosilec oblasti v občini je bil župan, a ne povsod: ponekod so bili poleg njega še nemški občinski poverjeniki ali občinski svetniki. Zaradi pomanjkanja nemškega kadra so na Gorenjskem občine združevali v občinske skupnosti (*Gemeindegemeinschaften*) s skupnim občinskim uradom in županom, ali pa v uradne okraje (*Amtsbezirke*), ki so jih vodili uradni komisarji (*Amtskommissare*). Nemški občinski red so uvajali le postopno tudi zaradi nemirnih razmer: na Gorenjskem delno od jeseni 1942, na spodnjem Štajerskem pa od pomladi 1943. Kljub povečini enakemu območju pa se je obseg poslovanja občin zelo povečal zaradi vojnih razmer in matičnih poslov. Uradni jezik uprave v notranjem in zunanem poslovanju upravnih organov je bil le nemški, slovenščina je ostajala kot drugi pojasnjevalni jezik ali kot pogovorni jezik s strankami posebej v manjših občinah.³²

Prekmurje. Madžarska okupacija je Prekmurje upravno razdelila po zgledu na upravo do 1919 na županiji s središči na Madžarskem: Železno županijo (okraj Murska Sobota) in županijo Zala (okraj Dolnja Lendava). Okraja sta se delila na občine – notariate, ki so jih vodili od okrajnih glavarjev imenovani notarji.³³

Slovensko primorje in Istra. Na ozemlju, ki je po letu 1866 oziroma 1918 prišlo pod Italijo, se je uveljavil sistem civilne uprave iz dvajsetih let s pokrajinami, ki so jim načelovali prefekti. Po letu 1927 tudi v Julijski krajini ni bilo upravnih enot med občino in pokrajino, ko so odpravili okrožja in podprefektore. Fašizem je odpravil občinske odbore in občinsko upravo so vodili župani – podeštati, ki so jih imenovali prefekti.³⁴

Od jeseni 1943. Na delovanje uprave tudi na občinski ravni je vplivalo vojno stanje in tam, kjer so območje nadzorovale partizanske sile, so vzpostavile tudi svojo upravno oblast. V Ljubljanski pokrajini je sredi februarja 1945 od 95 občin poslovalo v svojih uradih le 40 občinskih uprav, poslovanje 42 drugih občin so vodili iz enajstih večjih krajev, ki jih partizani niso ogrožali, na področju 13 občin pa je bilo partizansko osvobojeno ozemlje. Tudi Nemci so si v Slovenskem primorju jeseni 1943 prizadevali za obnovitev občinske uprave na podeželju in dopuščali tudi župane, ki so bili Slovenci.³⁵

Razvoj občin po letu 1945. Obravnava upravno-teritorialnih enot po letu 1945 z vidika ozemeljske razsežnosti z opozorili na konstante različnih obdobj (dr. Vasilij Melik) in njihove vsebine (dr. Jera Vodušek-Štarič) je bila tema

arhivskega zborovanja leta 1977,³⁶ dvajset let zatem pa so o upravnih organih pisali Arhivi: posebej tudi pregledno in z zakonodajo o upravi na lokalni ravni 1945-1995 (Tatjana Senk).³⁷

Izraz občina se je – z izjemo v letih 1945-52, ko je povojna 'ljudska oblast' oblikovala tudi upravo izrazito po sovjetskem vzoru – obdržal tudi v povojnem razvoju, a z vsebinskimi in ozemeljskimi razlikami. Obdobje do leta 1965 je bilo v znamenju nenehnih upravno-teritorialnih sprememb, po odpravi okrajev pa so se izoblikovale občine bolj ali manj tako, kot smo jih poznali pred spremembami v letu 1994. Poleg kratkotrajnih večjih upravnih enot kot so bila okrožja (do 1947) in oblasti (1949-1951), so med najnižjimi upravno-teritorialnimi enotami in republiko delovali še okraji. Ti so sprva nadaljevali po velikosti predvojno tradicijo, a od februarja 1946 se je število okrajev začelo manjšati: leta 1955 jih je bilo enajst, 1962 pa še štiri. Leta 1965 so okraje odpravili. Najnižje upravne enote so bili kraji, ki so bili sprva zelo majhni – znatno manjši od občin v stari Avstriji ali prvi Jugoslaviji; "taka je bila tudi želja ljudi".³⁸

Povprečno je kraj obsegal 1,4 katastrske občine, medtem ko so nekdanje občine merile povprečno dve ali tri katastrske občine oz. po komasacijah v stari Jugoslaviji povprečno po 5,4. Usmerjenost upravnih sprememb je bila taka, kot pri okrajih: sledimo večanju obsega krajev: že jeseni 1946 jih je bilo 1119. Z ustanovitvijo občin leta 1952, ki so združile območja več krajev (krajevnih ljudskih odborov), so te obsegale povprečno sedem katastrskih občin. Že sredi leta 1955 se je število občin skrčilo na 130 (ena s po 20 katastrskimi občinami), nato so procesi združevanja občin 1957-1963 izoblikovali dobrih 60 občin: od aprila 1982 jih je bilo 65.³⁹ Njihov obseg lahko primerjamo z nekdanjimi sodnimi okraji, ki so se obdržali skoraj sto let (po 1848). Poleg občin pa so posebej po ustavi 1963 uveljavljene krajevne skupnosti, ki so s povprečno velikostjo 2,5 katastrske občine po velikosti primerljive z avstrijskimi občinami pred letom 1918.⁴⁰ S komunalnim sistemom tako preoblikovane občine niso bile lokalne skupnosti, temveč so bile prva stopnja državne uprave.⁴¹ Zato se je po političnih spremembah 1991 začel tudi proces oblikovanja upravnih enot (državne uprave) in občin kot enot lokalne samouprave.

³² T. Ferenc, Okupacijska civilna uprava, str. 41-42.

³³ T. Ferenc, Okupacijska civilna uprava, str. 47.

³⁴ T. Ferenc, Okupacijska civilna uprava, str. 48.

³⁵ T. Ferenc, Okupacijska civilna uprava, str. 51.

³⁶ Arhivsko gradivo v Sloveniji po osvoboditvi: referati VIII. zborovanja arhivskih delavcev Slovenije v Kočevju od 20. do 22. oktobra 1977, Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije 1977, str. 93-98, Ljubljana 1978.

³⁷ Tatjana Senk, Upravni organi na lokalnem nivoju 1945-1995, v: Arhivi XX/1997, str. 121-127.

³⁸ V. Melik, Upravna razdelitev v Sloveniji po letu 1945, v: Arhivsko gradivo v Sloveniji po osvoboditvi, Ljubljana 1978, str. 97.

³⁹ Statistični letopis Slovenije, Ljubljana 1985, str. 54.

⁴⁰ V. Melik, Upravna razdelitev, str. 93-97.

⁴¹ Stane Vlaj, Lokalna samouprava, Ljubljana 1998, str. 20-22.

Krajevni narodnoosvobodilni odbori so se oblikovali po odloku SNOS maja 1944, kjer pa volitve niso izvedli med vojno, so volili od 15. julija naprej v krajevne, mestne in okrajne NOO. Krajevne NOO so sestavljali predsednik, podpredsednik, tajnik in od velikosti kraja odvisno število članov. NOO na višji ravni (okraj, okrožje) so sestavljali skupščino odbornikov, izvoljenih v nižjih NOO. Leta 1946 so NOO preimenovali v ljudske odbore (LO). Ljudski odbori so do leta 1952 skrbeli tudi za operativno administrativno vodenje poslovanja podjetij in imeli izvršilne odbore LO, nato pa so lahko ustanavljali svete za posamezna področja delovanja. Občinski ljudski odbori, ki jih poznamo od leta 1952, so imeli večje pristojnosti kot prejšnji KLO. Z letom 1955, s katerim se začel je komunalni sistem (po idealnem zgledu pariške komune), pa so dobile občine še več (državnih) pristojnosti, postopno do srede 60. let pa tudi skoraj za tri desetletja začrtan teritorialni obseg. Hkrati z organiziranostjo uprave se je spreminjal tudi okvir delovanja političnih organizacij, pa tudi društev.⁴²

Posebnosti zgodovinskega razvoja Primorske so vplivale tudi na razvoj uprave, kar je v preglednem članku v Arhivih predstavila Nevenka Troha⁴³ z obravnavo italijanske (1918-1943) in nemške uprave (1943-1945), uprave na osvobojenem ozemlju (1943-1945), vojaških uprav Julijske krajine, uprave v coni A in coni B Julijske krajine (1945-1947)⁴⁴ in uprave na Svobodnem tržaškem ozemlju (1947-1954).

Poslovanje uprave in gradivo upravnih fondov. Poslovanje s spisi organov uprave in samouprave na višji ravni je sredi 19. stoletja poznalo registraturne načrte,⁴⁵ ki so pomenili odlaganje spisov po snovi. Pri večjih, tudi statutarnih občinah (Ljubljana, Celje, Maribor), so tako navadno prevzeli takšno vsebinsko ureditev spisov, manjše občine pa so uporabljale preprostejše poslovanje s spisi. Občinsko delovno področje je vplivalo tudi na poslovanje s spisi, in tako so občine vsebinsko obravnavale upravo, finance, gradbene zadeve, sejme in trge, zdravstvene in socialne zadeve, šolstvo in kulturo, policijske zadeve, društva in organizacije ter vojaške zadeve.⁴⁶ Kot zgled:

zapuščina solkanske občinske pisarne 1849-1918 je doživela tudi razstavno predstavitev gradiva občine v soseščini tisočletne Gorice.⁴⁷

Slovensko navodilo o pisarniškem poslovanju občin je izšlo v letu 1880, ko je delo upravnega uradnika in narodnega buditelja Antona Globočnika (1825-1912) prevedel Fran Levstik.⁴⁸ Zaradi manjšega števila spisov so pri občinah uporabljali tudi še v obdobju med obema vojnama enostavni delovodnik in po njem tudi odlagali spise na številčni osnovi. Samouprava, glasilo Županske zveze, je občinskim tajnikom leta 1937 priporočala Poslovnik za občna upravna oblastva (1931), naslednje leto pa objavila Navodila za občinsko pisarniško poslovanje: pisarniško poslovanje na temelju enostavnega delovodnika, za vrste spisov v večjih količinah (domovnice, gradbena dovoljenja) pa priporočala stranske delovodnike.⁴⁹ Izkušnje arhivistov priporočajo v primeru skromnejšega gradiva občinskih fondov kar kronološko ureditev, sicer pa vsebinsko glede na poslovanje občine.⁵⁰

Povojni razvoj je prinesel problematično pisarniško poslovanje številnih manjših krajevnih ljudskih odborov in prizadevanja za uveljavitev poslovanja ljudskega odbora na osnovi skupnega delovodnika (razen zaupnih spisov), ki so ga lahko vodili na enostaven ali kombiniran način. Razvoj poslovanja s spisi uprave do 1956 je na zborovanju v Novi Gorici jeseni 1993 poglobljeno predstavil dr. Jože Žontar,⁵¹ ki je o arhivih občinskih ljudskih odborov pisal že leta 1960.⁵² Pri poslovanju uprave, tudi občinske, se od leta 1956 uveljavlja sprva spreminjajoč se sistem šifer – po letu 1962 stabilnejši – in tako (vsebinsko) odlaganje gradiva v okviru let.⁵³ Prav pisarniškem poslovanju uprave so namenili več pozornosti arhivisti, z obravnavo tega pred reformo 1956⁵⁴ in po njej,⁵⁵ pozornost pa so namenili tudi posebnostim

⁴² Jera Vodušek-Starič, Organizacija ljudske oblasti v Sloveniji po letu 1945, v: Arhivsko gradivo v Sloveniji po osvoboditvi, Ljubljana 1978, str. 99-116. O občini kot komuni prim. tudi J. Kopač, Državna ureditev, v: Arhivi XXIII/2000, št. 2, str. 98-101; XXIV/2001, št. 1, str. 4, 10.

⁴³ Nevenka Troha, Uprava v Slovenskem Primorju 1918-1954 (pregled), v: Arhivi XX/1997, str. 88-102.

⁴⁴ Cvetko Vidmar, Oris zavezniške vojaške uprave v Slovenskem primorju, v: Goriški letnik 8/1981, str. 173-222. Metka Gombač, Upravni organi in njihovo gradivo v Slovenskem primorju 1945-1947, v: Arhivi II/1979, str. 56-59.

⁴⁵ Olga Pivk, Ema Umek, Registraturni načrt za namestništvo in okrajna glavarstva na Kranjskem, Ljubljana 1996.

⁴⁶ Saša Serše, Način odlaganja spisov pri upravnih in avtonomnih organih na deželni in lokalni ravni v drugi polovici devetnajstega stoletja, v: Arhivi XXI/1998, str. 26-31.

⁴⁷ Lilijana Vidrih Lavrenčič, Zapuščina solkanske občinske pisarne, Nova Gorica 2001 (ocena: Arhivi XXIV/2001, št. 1).

⁴⁸ A. Globočnik, Nauk slovenskim županom kako jim je delati, kako opravljajo domačega in izročnega področja dolžnosti (na slovenski jezik preložil Fr. Levstik), Ljubljana 1880.

⁴⁹ Jože Žontar, Razvoj sistemov poslovanja s spisi pri upravnih oblasteh do reforme pisarniškega poslovanja leta 1956, Arhivi XVI/1993, str. 38, 42.

⁵⁰ Lilijana Vidrih Lavrenčič, Problematika strokovne obdelave arhivskega gradiva občin v obdobju Avstro-Ogrske 1850-1918, v: Arhivi XII/1989, str. 53.

⁵¹ Jože Žontar, Razvoj sistemov (Pisarniško poslovanje po 1945), v: Arhivi XVI/1993, str. 42-43.

⁵² Jože Žontar, Arhivi občinskih ljudskih odborov v LR Sloveniji, Arhivist 9, 1960, 1, str. 37-44.

⁵³ O razvoju pisarniškega poslovanja Sergij Vilfan – Jože Žontar, Arhivistika, Ljubljana 1973, posebej str. 40-43 in različna navodila s šifranti: Pisarniško poslovanje 1958, 1962, 1964.

⁵⁴ Jože Žontar, Razvoj sistemov, v: Arhivi XVI/1993, str. 30-44.

⁵⁵ Vesna Gotovina, Sistemi poslovanja s spisi v Sloveniji od leta 1955 dalje, v: Arhivi XVI/1993, str. 45-54; Lojz Tršan, Primeri pisarniškega poslovanja občin in okrajev od 1956 dalje, v: Arhivi XVI/1993, str. 55-58.

Upodobitev pisarne na panjski končnici, Voklo 1820. Slovenski etnografski muzej.

italijanskih in ogrskih sistemov.⁵⁶ Arhiviranje gradiva sodobne uprave, pa tudi načela in kriterije odbiranja arhivskega gradiva, roke hranjenja in predpise o pisarniškem poslovanju predstavlja tudi mag. V. Žumer v novem Priročniku za ravnanje z dokumentarnim in arhivskim gradivom (2001).⁵⁷ Z vsebinsko razsežnostjo delovanja občin so se v zvezi s tem ukvarjali predvsem arhivisti ob prikazih gradiva,⁵⁸ vprašanjih sprva škartiranja, nato pa valorizacije gradiva, ki nastaja pri poslovanju ustvarjalcev s področja uprave.⁵⁹ Prav vprašanja valorizacije gradiva gradbenih spisov v fondih uprave (in npr. podvajanje tega gradiva v fondih občin – okrajev) so sredi 80. let spodbudila tudi arhivske obravnave tehnične dokumentacije,⁶⁰ ki so se nadaljevale še v letu 1990.⁶¹

Poleg tega zasledimo obravnavo razvoja občinske uprave tudi pri predstavitvah tovrstnih arhivskih fondov oziroma strokovni obdelavi tega

gradiva pred letom 1945 (npr. Mestne občine ljubljanske, Maribor in Celje⁶² in drugih občin v avstrijskem obdobju, občinskih fondov iz časa pod Italijo 1920-1945)⁶³ pa tudi okrajev,⁶⁴ in pri metodologiji popisovanja (npr. občina Ribnica)⁶⁵ ali po letu 1945 (npr. Okrajnega ljudskega odbora Ljubljana, KLO-ObLO Polhov Gradec, tudi s prikazom upravno-teritorialnega razvoja),⁶⁶ in pa pri vprašanjih vrednotenja gradiva (valorizacije). Z valorizacijo arhivskega gradiva uprave so se arhivisti ukvarjali zavzeto v letih 1979 in 1987, posebej denimo z gradivom magistratne uprave Ormoža in Ptuja 1750-1850,⁶⁷ okrajnih ljudskih odborov 1945-1955,⁶⁸ pa tudi občinskih geodetskih uprav in krajevnih skupnosti ter občinskih samoupravnih interesnih skupnosti družbenih dejavnosti.⁶⁹

⁵⁶ Antoša Leskovec, Sistemi pisarniškega poslovanja uprave v dobi dualizma na Ogrskem, v: Arhivi XVI/1993, str. 27-29, in Vanda Bezek, Strokovna obdelava arhivskega gradiva (Razvoj sistemov urejanja dokumentarnega gradiva...), Italijanski sistemi 1920-1945, v: Arhivi XVI/1993, str. 59-73.

⁵⁷ Vladimir Žumer, Arhiviranje gradiva v organih državne uprave, lokalne samouprave in v pravosodnih organih, v: Priročnik za ravnanje z dokumentarnim in arhivskim gradivom, Ljubljana 2001, npr. arhiviranje str. 93-94.

⁵⁸ Miran Kafol, Pregled pristojnosti in opravil občinskih skupščin in občinskih upravnih organov za področje gospodarstva, v: Arhivi IV/1981, str. 89-93.

⁵⁹ Priročnik za delavce, ki delajo z dokumentarnim gradivom, Ljubljana 1984, str. 102-106; B. Šuštar, Dvoje navodil za odbiranje arhivskega gradiva občinske uprave, v: Škart, arhivski občasnik, Ljubljana 1986, str. 14-20; B. Šuštar, Prikaz arhivskih presoj sodobnega gradiva občin, v: Arhivi X/1987, str. 25-33.

⁶⁰ Prim. Sodobni arhivi '85, Maribor 1985; Arhivi IX/1986.

⁶¹ Posvetovanje na Rogli nad Zrečami oktobra 1990, poročilo L. Vidrih Lavrenčič v: Arhivi XIII/1990, str. 150; prispevek o občinski upravi Hedvika Zdovc, Metka Plank, Gradbena dokumentacija v fondu Mestne občine Celje 1850-1941, v: Arhivi XIII/1990, str. 60-61. Prim. tudi M. Oblak Čarni, Štirideset let Arhivskega društva Slovenije, str. 30, 77.

⁶² Marjan Drnovšek, Prikaz gradiva Mestne občine ljubljanske za registraturno obdobje 1898-1930..., v: Arhivi III/1979, str. 59-64; Antoša Leskovec, Mestna občina Maribor, Maribor 1991; Hedvika Zdovc, Mestna občina Celje I. del 1850-1918, Celje 1994; Metka Bukošek, Mestna občina Celje II. del 1919-1941, Celje 1993.

⁶³ Lilijana Vidrih Lavrenčič, Problematika strokovne obdelave arhivskega gradiva občin v obdobju Avstro-Ogrske 1850-1918, v: Arhivi XII/1989, str. 52-54; Vanda Bezek, Strokovna obdelava arhivskega gradiva. Italijanski sistemi 1920-1945, v: Arhivi XVI/1993, str. 59-73.

⁶⁴ Metka Bukošek, Fondi okrajnih glavarstev in sreskih načelstev, ki jih hrani Zgodovinski arhiv Celje, v: Arhivi XXII/1999, str. 206-215.

⁶⁵ Dušan Bahun, Arhivsko gradivo fonda občina Ribnica in metodologija njenega urejanja in popisovanja, v: Arhivi VII/1983, str. 118-119.

⁶⁶ Miran Kafol, Prikaz gradiva Okrajnega ljudskega odbora Ljubljana na primeru leta 1960, v: Arhivi III/1979, str. 65-67; Tatjana Šenk, Prikaz gradiva krajevnega in občinskega ljudskega odbora Polhov Gradec 1945-1955, v: Arhivi XII/1989, str. 55-58.

⁶⁷ Kristina Šamperl Purg, Valorizacija gradiva magistratne uprave mest Ormoža in Ptuja v letih 1750-1850, v: Arhivi X/1987, str. 18-21.

⁶⁸ Dušan Bahun, Valorizacija gradiva okrajnih ljudskih odborov 1945-1955, v: Arhivi X/1987, str. 22-24.

⁶⁹ Tjaša Mrgole, Valorizacija gradiva občinske geodetske uprave,

Potem ko so po letu 1945 bili pri nas ljudski odbori / občine pravzaprav res le "upravni organi na lokalnem nivoju", pa sta z družbenimi spremembami po letu 1990 nastajali spet mreža državne uprave (tokrat z upravnimi enotami) in mreža lokalne samouprave (z novimi občinami). Pri tem dvojnost državne uprave in samouprave ni bila kdaj jasna niti uslužbencem, kot je to predstavila tudi okrogla miza na Sodobnih arhivih '97. Novo mrežo lokalne samouprave, ki so jo načrtovali za leto 1994, naj bi sestavljalo prek 300 občin. A v začrtanih mejah 340 referendumskih območij za ustanovitev nove občine bi po rezultatih referenduma s konca maja 1994 lahko te oblikovali le v približno tretjini.⁷⁰ Podpore ni dobilo veliko tako zasnovanih manjših občin, pa tudi Ljubljana, ki naj bi na vzvodu zajela vrsto vaških naselij, ne. Poizvedbeni referendum je spraševal le o pritrditvi ali zavrnitvi začrtanega obsega nove občine brez možnih alternativ, pa tudi brez jasnih določil o pristojnostih in financiranju občin.

Razdelitev Slovenije na občine je potekala ob strokovnih analizah (dr. Vrišer je predvideval okoli 240 občin) in z referendumom leta 1994 z glasovanjem o 340 novih občinah; od teh jih je bila izglasovana le tretjina (111),⁷¹ državni zbor pa je oktobra 1994 ustanovil 147 občin (Ur. l. RS 60/94), pri čemer je šlo za drugačen predlog, kot je bil referendumski. Razlike glede predvidenih in ustanovljenih občin pa odpirajo vprašanja nastanka novih občin, kot je ugotavljal dr. Janez Šmidovnik že leta 1995 in kar potrjuje tudi praksa s (tudi uspešnimi) pobudami za ustanovitev novih občin. Občinsko ureditev določa v Sloveniji Zakon o lokalni samoupravi (Ur. l. RS 72/93), ki je doslej doživel več dopolnil. Občinske volitve leta 1998 smo tako pričakali s 192 občinami, med njimi je enajst mestnih.⁷² Reforma lokalne samouprave je pomladi 1997 spodbudila tudi kar obsežno in aktualno obravnavo arhivov lokalnih skupnosti ("*ali arhivov na občinah*") na posvetovanju Sodobni arhivi, vse od vprašanj reforme do odnosa do arhivskih vprašanj in posebej gradiva.⁷³ Udeleženca te okrogle mize sta dve leti

zatem predstavila temo v knjigi o dokumentarnem in arhivskem gradivu v samoupravnih lokalnih skupnostih.⁷⁴

Upravni razvoj Slovenije tako ni končan niti pri oblikovanju občin, posebej pa je še vedno odprto oblikovanje pokrajin, in lahko bomo doživljali še zanimive spremembe, ki bodo nemara vplivale tudi na oblikovanje regionalnih arhivov, gotovo pa na oblikovanje upravnih fondov. Glede na pozornost, ki so jo arhivisti (pri strokovnem delu z arhivskim gradivom in kot raziskovalci zgodovine) doslej posvečali upravnemu razvoju in še posebej občinam, lahko sklepamo tudi o njihovem nadaljnjem interesu za to tematiko. Pri tem bodo lahko gradili na obsežnem dosedanjem študijskem in urejevalnem delu upravnih fondov.

SUMMARY

ARCHIVAL STUDY OF MUNICIPALITIES

The beginnings of archival activity are also linked to the municipal administration. Not least, because Anton Aškerc's appointment as the archivist of the Ljubljana municipality in 1898 was instrumental in the genesis of the Historical Archives Ljubljana. Many researchers into the development of administration are linked to these Archives. The number and scope of administrative fonds available (belonging to both the state administration and the self-management) in the Archives are a constant stimulation for the study of the development of administration, a source of archival proceedings, and valuable aid in the creation of the relevant archival tools. The regional archives contain primarily the documents relative to the development of the municipal administration, its competencies and the characteristic features of operation with the official documents. The reform of local self-management in 1994 and the subsequent restoration of municipalities as independent self-governing units advanced the archival treatment of local self-management. The overview seeks to briefly draw the reader's attention to some significant moments in the development of the municipal administration in Slovenia from the mid-19th to the end of the 20th century. The contribution also presents the numerous historiographic and archival approaches to these questions, which have been, among others, furnished by Dr. Sergij Vilfan, Dr. Jože Žontar, and numerous younger archivists at the *Arhivi* magazine and elsewhere.

str. 33-34; Jurij Rosa, Vrednotenje dokumentarnega gradiva krajevnih skupnosti, str. 35-41; Zorka Skrabl, Valorizacija gradiva samoupravnih interesnih skupnosti družbenih dejavnosti na primeru občine Novo mesto, str. 46-48; vse v: Arhivi X/1987.

⁷⁰ Delo, 2. 6. 1994, str. 4. Rezultati nedeljskega referenduma.

⁷¹ Janez Šmidovnik, Lokalna samouprava, Ljubljana 1995, str. 172, 225-226. Splošno o novejši lokalni upravi tudi: Ciril Ribičič, Lokalna samouprava, v: Državna ureditev Slovenije, Ljubljana: Uradni list, 1994, str. 251-281.

⁷² Stane Vlaj, Vesna Juvan Gotovac, Predpisi o lokalni samoupravi: Ljubljana: Uradni list 1999. Za nastajanje novih občin 1994 prim. J. Kopač, Državna ureditev in upravno-teritorialni razvoj v Sloveniji (1963-1994), v: Arhivi XXIV/2001, str. 19-20.

⁷³ Arhivi lokalnih skupnosti, XIX. Posvetovanje o strokovnih in tehničnih vprašanjih v arhivih, Sodobni arhivi '97, Maribor 1997, 50 str. Referati z okrogle mize v Radencih 2. 4. 1997. Vsebina: Božo Grafenauer, Reforma lokalne samouprave in ar-

hivska dejavnost, str. 5-9. Dušan Verbič, Informacijska podpora reformi lokalne samouprave, str. 10-17. Miroslav Novak, Odnos med Pokrajinskim arhivom Maribor in lokalno samoupravo, str. 18-24. Slavica Tovšak, Valorizacija dokumentarnega gradiva, hramba in razmejitev pristojnosti med občino in upravno enoto, str. 25-30. Keček Zdenka, Lokalna samouprava v novi arhivski zakonodaji, str. 31-38. Peter Pavel Klasinc, Hramba in materialno varovanje arhivskega in dokumentarnega gradiva na občinah ali upravnih enotah, str. 39-48.

⁷⁴ Peter Pavel Klasinc, Dušan Verbič, Dokumentarno in arhivsko gradivo v samoupravnih lokalnih skupnostih, Maribor: Arhivsko društvo Maribor 1999, 114 str.